

הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל

ביכורים — והיה כי תבוא אל הארץ*

ראשי פרקים

- א. משנה תורה
- ב. קבלת עול מלכות שמים ועול מצוות
- ג. התפרטות מצוות
- ד. והיה — לשון שמחה
- ה. כי תבוא אל הארץ — שמחה
- ו. ירושלים משוש כל הארץ
- ז. העם והארץ
- ח. ביכורים ומעשרות

א. משנה תורה

משנה תורה הוא חזרה של התורה, חזרה על כל הבנין. והוא מופיע בשלישיה: ישראל-תורה-מצוות. כך הוא סדר הבנין: "בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו" (ברכות התורה). מתוך שבחר בנו מכל העמים, מתגלית תורתו. ומהתורה מתגלות המצוות לפרטיהן. השלישיה הזו: דברים-ואתחנן-עקב. קודם כל, ישראל. וישראל הוא עם ישראל השלם, והבריא. עם ישראל בארצו, במלכות, במדינה. "ומי כעמד כישראל, גוי אחד בארץ" (שמואל ב, ז, כג). עם ישראל המסתדר באופן נורמלי. וזה לא נעשה ביוזם אחד, לא משך תקופות ההיאחזות והכניסה של העם הזה בארץ הזאת: יהושע, שופטים, ואח"כ מלכות ומקדש. לכן עם מעשה ה' המתגלה לנו, עם הסדור האמיתי הבריא והשלם של עם ה' בנחלתו, יש הכרה, צורך, חיוב

* מתוך שיחות הרב צבי יהודה — דברים (תשכ"ז ותשל"ה). עריכה, מקורות וכותרות: הרב שלמה חיים הכהן אבינר.

ביכורים — והיה כי תבוא אל הארץ

אלקי לחזור על התורה. התורה חוזרת, נשנית ומתחדשת עכשיו, מתגלית בהרחבה, בריכוז תמציתי.

שלמותם של ישראל בארץ. בהתחלת דברים, זה נאמר במילים אחדות ויסודיות: "ה' אלקינו דיבר אלינו בחורב לאמר" (דברים א, ו): "רשוי" (שם ח) מיד. ולכן חוזרים הדברים ונשנים במשנה תורה. מתוך **החברתיות** היסודית של מציאות עם ה' המסתדר בארץ. דברים הוא הפרוזודור, פרשה של עם ישראל וארץ ישראל.

ב. קבלת עול מלכות שמים ועול מצוות

ואתחנן — עקב: שמע — והיה אם שמע. והמשנה (ברכות ב, ב) מחלקת: יקבל עול מלכות שמים תחילה ואח"כ עול מצוות. וזה כל כך הכרחי ואמיתי, שכן הוא הסדר האלקי של הפרשיות. קודם, פרשה מיוחדת של עול מלכות שמים ומתן תורה: ואתחנן. תורה ואמונה. עול מלכות שמים, זה אמונה, זה יראת שמים, זה **היסוד הכללי**. תורה זה אמונה.¹ תורה במובן: נשמת ישראל. ואח"כ פרשה שניה מיוחדת לפרטי מצוות: עקב תשמעון.

ג. התפרטות מצוות

ומתוך עקב, הפרשה היסודית של ענין המצוות, שלש פרשיות של מצוות: ראה, שופטים, כי תצא, מצוות **מרוכות**. אמונה זה איכותי, מצוות זה כמותי. ויש חלוקים ביניהם. כל פרשה עם התכן המצוותי והמגוון שלה. ועם זה, הן מערכה אחת, **מערכת המצוות**. שופטים עוסק בצבור, בכלל ישראל (תורה נבואה כהונה ומלכות). פרשת ראה, רובה מצוות פרטיות לכל אדם מישראל, כגון שילוח הקן, שהוא ענין פרטי, וכהנה וכהנה. פרשת ראה הוא גם איש יחידי וגם כלל ישראל. מה שניכר גם מהסגנון. "ראה אנכי נותן לפניכם" (דברים יא, כו). יחיד ורבים. כגון "זכור... בדרך **בצאתכם**" (דברים כה, יז). הכללי והיחידי, כי תצא זה סיום המצוות. הריבוי הגדול. אבל הן נמשכות

1. "והיו הדברים — ומהו אהבה, והיו הדברים האלה, שמתוך כך אתה מכיר בקב"ה ומדבק בדרכיו". רש"י דברים ו, ו.

בפרשת כי תבוא. ודווקא שתי מצוות השייכות לסדור הבריא והשלם של עם ה' בארץ ה'. והיה כי תבוא אל הארץ.

ד. והיה — לשון שמחה

"והיה — לשון שמחה, ויהי — לשון צער".² במסכת מגילה (י ע"ב) יש בירורים אם כלל זה מתאים לכל מקום. מתברר שלא תמיד 'ויהי' הוא לשון צער, אבל 'ויהי בימי' הוא תמיד לשון צער. דיונים אלה הם לגבי המציאות של סבל וצער בהנהגה האלהית. אבל לגבי "והיה — לשון שמחה" הדבר פשוט. וא"ו המהפך הוא אחת האקסיומות הראשונות של הקוד במציאות הדבור שלנו. בכל שפה יש הבחנות ברורות בין לשון יחיד ללשון רבים, ובין זכר לנקבה, וכמו כן יש בכל שפה חילוקים בזמנים. האדם נמצא בעולם הזה בסדר של זמנים ויש בסדר זה שלש מדרגות. פתגם קדמונים לגבי מציאות הזמן אומר: "**העבר אין, העתיד עדיין וההווה כהרף עין**" העבר כבר היה, העתיד עוד לא היה, וההווה שהוא עצם המציאות שלנו הוא כהרף עין. בכל שפה יש כלל פשוט ויסודי שאין לשנות ולהחליף את הזמנים. דבר מציאותי ומינימלי שכל אדם יבטא כל דבר על פי הזמן המתאים לו; כל אופן הדבור הנורמלי של האדם. כשמדברים על דבר מה, הכרחי להבחין בסגנון הדבור, אם דבר זה נמצא עכשיו, היה או יהיה. כך הוא בכל השפות שבעולם, אבל בלשון הקודש יש מהפכה מעבר לעתיד ומעתיד לעבר. בלשון הקודש מדברים על העבר כאילו עומד לבוא, ועל דבר שיהיה כאילו כבר היה!! זהו דבר משונה ביותר! זו סגולה מיוחדת של לשון הקודש, של הלשון האלקית, של לשון הדבקות בה: "**מהפכה בעולם!**" בשפה משונה וניסית זו, יש מהפכות מעבר לעתיד ומעתיד לעבר. ויש פה סוד אלקי מיוחד. כל מציאות האדם בעולם קשורה לסדר זמנים. כשעתיד נהפך לעבר, יש צער, וזה מובן, **כי העתיד הוא תקות האדם**. ה"לעתיד לבוא" הנחמד, "האידיאלי" העומד לבוא, הוא היסוד המשמח שבחיים. לעומת זה בעבר נמצאים המעשים שעברו, שעלינו להתפשר אתם. כשהעתיד הזה שאליו מקוים,

2. "זה המדרש עלה בידינו מן הגולה: כל מקום שנאמר 'ויהי בימי' — צרה, 'והיה' — לשון שמחה". בראשית רבה מב, ד.

מתהפך לעבר — הרי זה מין רשעות. העתיד וכל תקותיו, אמונותיו ונחמותיו מתגלה כאיננו, כאילו לא כלום. זה מכאיב מאוד: 'ויהי — לשון צער'. כל תצפית אל העתיד — כלא כלום, עבר. לעומת זאת ההיפך הוא לשון שמחה. העבר אשר חשבנו עליו שנסתיים ואיננו, באמת לא נסתיים. הוא קיים. העבר, עם כל האין שלו, לא נפסד והוא מקבל ערך של עתיד. רבונו של עולם "קורא הדורות מראש" (ישעיהו מא, ד), מקיף את כל הדורות, את העבר, את ההווה ואת העתיד. על כן בחשבון האלקי הנצחי מה שהיה **נראה כעבר מתגלה כעתיד**, וזה שיא השמחה. בנוהג שבעולם העבר אין וחבל, והנה עכשיו מתגלה שהעבר הוא עתיד. כך מופיע בלשון האלקית כח מחדש המהפך עבר לעתיד. הכח המהפכני הגדול הזה מתגלה בתשובה מאהבה שמהפכת עוונות לזכויות.³ לזכויות! לכן במעמד הנשגב הזה של תשובה מאהבה אין לאמר ש"הימים הראשונים יפלו" (ע"פ במדבר ו, יב), אלא אדרבה "בימים ההם ובעת ההיא נאום ה' יבוקש את עוון ישראל ואיננו, ואת חטאת יהודה ולא תמצאינה, כי אסלח לאשר אשאיר" (ירמיהו נ, כ). בהשקפת עולם בה הרוממות האלקית מקפת כל, מתגלה המהפכה מעבר לעתיד, וזו השמחה היותר גדולה.

ה. כי תבוא אל הארץ — שמחה

מתוך מהפכה גדולה זו אנו נפגשים במלה הראשונה של פרשת כי תבוא: והיה. ועל זה דברים ברורים של הגאון הקדוש בעל אור החיים. רבי חיים בן עטר: אין והיה אלא לשון שמחה. ואין שמחה אלא כי תבוא אל הארץ.⁴ כשבאים אל הארץ, זו שמחה. לעומת זאת, בחוץ לארץ, "ונתן ד' לך שם לב רגז" (דברים כח, סה) שם בחו"ל, אבל כאן בארץ — שמחה.⁵

3. יומא פו ע"ב.

4. "אמר והיה, לשון שמחה, להעיר שאין לשמוח אלא בישיבת הארץ, עד אומרו, אז ימלא שחוק פיננו".

5. "אמר רבי יוחנן, ונתן ה' לך שם לב רגז, שם בבבל, אבל בארץ ישראל, לא". נדרים כב ע"ב. עיין מורה נבוכים ג, לז שסיבת הסתלקות הנבואה בגלות, כי אין שם שמחה. ועיין שו"ע או"ח קכח, מד, הגה שאין ברכת כהנים בחו"ל כל יום כי אין שם שמחה.

ו. ירושלים משוש כל הארץ

יש מדרגות בארץ. מרכז הארץ היא ירושלים. לכן ירושלים עניה שמחה ונחת רוח ונקראת "משוש לכל הארץ" (איכה ב, טו). זהו טבעה של ירושלים שהיא משוש.⁶ אין שמחה אלא כי תבוא אל הארץ. אל הארץ בכלל, ובמיוחד לירושלים. שמחה בעליה לתורה, תורה מירושלים. אורא דירושלים. אשרינו, והגוים מקנאים בנו.⁷

ישנה אצל חז"ל מסורת שמחוץ לירושלים היה אהל שהיה משמש לברר חשבונות.⁸ האהל היה מחוץ לירושלים מכיון שלפעמים יש צער בבירור חשבונות.⁹ אז לא בירושלים. להצטער מחוץ לירושלים, כאן לא מקום של צער. כאן משוש, שמחה, נחת רוח, "עבדו את ה' בשמחה" (תהילים ק, ב). הארץ בכלל, ארץ חיינו ענינה שמחה ומתוך כך שיא הארץ, מרכזיותה, עיקרה, ירושלים. לכן פרשתינו מתחילה במילה זו: והיה.

ז. העם והארץ

משנה תורה הוא סיום חתימה כללית. הכל חוזר כל הבנין כולו של רוממות קדושת האומה הזו, כל סדר מציאות החיים של העם הזה, של היצירה הזו. "כי בחר ה' בציון" (תהילים קלב, יג), "בחר בנו מכל העמים", "כי יעקב בחר לו י-ה" (תהילים קלה, ד).

6. ישעיהו לב, יג; סה, יח; סו, י. ירמיהו מט, כה, הושע ב יג, ועוד.
7. "והיה ביום ההוא, ושמתי את ירושלים, אבן מעמסה לכל העמים." זכריה יב, ג.
8. "כיפה של חשבונות היתה מחוץ לירושלים וכל מי שמבקש לחשוב הולך לשם. למה? שלא יחשוב אדם בירושלים ויצר, לפי שנקראת משוש כל הארץ." (שמות רבה נב, ד). "כי העיר מלאה שמחה ועוסקים רק בענינים משמחים ובענינים קדושים, לכן כל החשבונות המטרידות והמביאים לפעמים עצב לבעליו, כי אולי הפסיד בעסקו, היה נעשה חוץ לירושלים שלא יצר ויצטער בירושלים." עץ יוסף ומתנות כהונה.
9. "התשובה העליונה היא למעלה מן החשבון המפורט, והחשבון בא מתולדתה 'קופה של חשבונות' היתה דוקא למטה מירושלים, מפני שירושלים עצמה היא משוש כל הארץ, מכון השמחה של אור התשובה העליונה." הראי"ה קוק, אורות התשובה טז, א.

ביכורים — והיה כי תבוא אל הארץ

בחירה אלוקית זו יצירה! בחירה ויצירה של החלק האנושי הזה, של החלק הגאוגרפי הזה, בחירה ויצירה באדם ובעולם. לא אנו בחרנו בארץ הזו, ריבוננו של עולם בחר. הכל ממנו ולא ממנו. הוא בחר ויצר את הארץ הזאת ואת העם הזה. האחיזה והקישור של כלל ישראל בארץ ישראל, מתחילים מן השמים, הארץ הזו היא שמימית. והעם הזה — "עם זו יצרתי לי" (ישעיהו מג, כא), שמימי, ומן השמים נמשך לארץ.

כמובן "קדושים תהיו כי קדוש אני" (ויקרא יט, א), מתוך הקדושה שלי מתגלה הקדושה שלכם.¹⁰ היסוד הוא תורה מן השמים, ומן השמים נמשך לארץ, נמשך הסיודור האלוקי והחלוקה האלוקית של הנחלות — אלינו. מתוך התורה הזאת, מופיעה חלוקת הארץ לכל השבטים, ולכל פרטי האנשים, הנשמות מישראל.

ח. בכורים ומעשרות

ומתוך הסיודור האלקי של היצירה הזאת והבהירה הזאת, נמשכים סדרי חיינו בארץ. מתוך כך ברכת החקלאות, ומתוך כך סדרי המצוות בארץ.

בביכורים מתגלה חיוניות כח הצמיחה¹¹, כח הנטיעה. בכורים, הם גלוי הארץ אליך. הכוח השמימי שמתגלה בארץ, שאינו מצידך. ממנו ולא ממנו. כי תבוא אל הארץ, מתוך הדבקות וההתקשרות אל המציאות הזאת, הארץ נותנת לך ומתברכת לך. קיים חילוק בין ביכורים למעשר. קודם, ביכורים, מה שמופיע לך **מהארץ**. עובדה. בזה מתגלה אליך הארץ באלוקותה. ואח"כ, מעשר, מתוך יחס ישראל לארצו, מתוך פרטי מעשיך, מתוך הפעילות החקלאית שלך. ולכן "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל" (דברים כו, טו).

שתי מצוות שמגלות את הקישור היסודי של נשמת ישראל והארץ, שהם סידור עם ה' בנחלתו.

10. "קדושתו למעלה מקדושתכם" ויקרא רבה כד, ט.

11. עיין: הרב צבי יהודה קוק, "נויו של אילן", לנתיבות ישראל, חלק ב, עמ' קמד.

